

Sygn.akt III AUa 1085/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 8 grudnia 2021 r.

Sąd Apelacyjny w Białymstoku, III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

w składzie:

Przewodniczący: sędzia Sławomir Bagiński

Protokolant: Dariusz Adamik

po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 8 grudnia 2021 r. w B.

sprawy z odwołania H. S.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddział w P.

o zwrot nienależnie pobranego świadczenia

na skutek apelacji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w P.

od wyroku Sądu Okręgowego w Ostrołęce III Wydziału Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

z dnia 27 maja 2021 r. sygn. akt III U 266/21

I. oddala apelację;

II. zasądza od Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w P. na rzecz H. S. 240 (dwieście czterdzieści) złotych tytułem zwrotu kosztów zastępstwa prawnego za drugą instancję.

Sygn. akt III AUa 1085/21

UZASADNIENIE

Decyzją z 26.01.2021 r. (...) Oddział w P. stwierdził, że H. S. pobrała nienależnie świadczenia za okres od 1.09.2019 r. do 30.06.2020 r. i od 1.10.2020 r. do 31.01.2021 r. z tytułu nauczycielskiego świadczenia kompensacyjnego i dodatkowego rocznego świadczenia w łącznej kwocie 34.931,52 zł i zobowiązał ją do zwrotu tej kwoty w terminie miesiąca od daty doręczenia decyzji.

Decyzję powyższą H. S. zaskarżyła, wnosząc od niej odwołanie. Zaskarżonej decyzji zarzuciła naruszenie art. 138 ust. 1 pkt 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, poprzez uznanie, że w sprawie zaistniały okoliczności uzasadniające decyzję o zwrocie nienależnego świadczenia z FUS w zw. z art. 1 ustawy Karta Nauczyciela. Mając na uwadze powyższe, wniosła o zmianę decyzji poprzez jej uchylenie i pozostawienie świadczenia z FUS wnioskodawczyni w dotychczasowej wysokości, ewentualnie o odstąpienie od żądania zwrotu kwot nienależnie pobranych świadczeń w całości lub w części z uwagi na szczególnie uzasadnione okoliczności.

Organ rentowy w odpowiedzi na odwołanie wniósł o jego oddalenie, podnosząc, że H. S. w trakcie pobierania nauczycielskiego świadczenia kompensacyjnego, podejmując zatrudnienie na stanowisku pomocy nauczyciela w przedszkolu, czyli w jednostce, o której mowa w art. 1 Karty Nauczyciela, powróciła do pracy nauczyciela. Stąd została spełniona przesłanka warunkująca zawieszenie wypłaty świadczenia kompensacyjnego.

Sąd Okręgowy w Ostrołęce w wyroku z 27 maja 2021 r. zmienił zaskarżoną decyzję i stwierdził, że H. S. nie pobrała nienależnie świadczenia za okres od 1.09.2019 r. do 30.06.2020 r. i od 1.10.2020 r. do 31.01.2021 r. w łącznej kwocie 34.931,52 złotych i nie jest zobowiązana do zwrotu pobranego świadczenia.

Sąd Okręgowy ustalił, że H. S. od 1.09.2016 r. jest uprawniona do nauczycielskiego świadczenia kompensacyjnego. W okresie od 1.09.2019 r. do 30.06.2020 r. była zatrudniona w wymiarze 1/2 etatu w Przedszkolu nr (...) w W. na stanowisku pomocy nauczyciela na podstawie umowy o pracę. Od 1.10.2020 r. jest nadal zatrudniona w tym samym przedszkolu w pełnym wymiarze czasu pracy, również na stanowisku pomocy nauczyciela.

Sąd Okręgowy wskazał, że H. S. zdecydowała się na podjęcie tej pracy z uwagi na fakt, że do przedszkola tego uczęszczała jej wnuczka J. S., u którego zdiagnozowano zaawansowaną cukrzycę. Okazało się do przedszkola uczęszcza też inna dziewczynka, u której również zdiagnozowano cukrzycę. H. S., jako pomoc nauczyciela, była odpowiedzialna za: efekty leczenia wnuczka i drugiego z dzieci chorych na cukrzycę podczas ich pobytu w przedszkolu, za przestrzeganie zasad postępowania z dzieckiem chorym na cukrzycę w trakcie pobytu w placówce, była odpowiedzialna za pomiar cukru, obsługę aparatury medycznej tych dzieci, ważenie produktów przez nie spożywanych, przeliczanie i dawkowanie jednostek insuliny oraz wykonywanie wszystkich niezbędnych czynności związanych z ich chorobą. W okresie zatrudnienia w Przedszkolu nr (...) w W. H. S. nie wykonywała żadnych funkcji dydaktyczno-wychowawczych zastrzeżonych dla nauczyciela.

Sąd Okręgowy stwierdził, że spór sprowadzał się do wykładni art. 9 ust. 2 ustawy z dnia 22 maja 2009 r. o nauczycielskich świadczeniach kompensacyjnych (t.j. Dz.U. z 2018, poz.128) w związku z art. 1 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. - Karta Nauczyciela (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 2215).

Sąd Okręgowy podzielił ugruntowane już stanowisko doktryny, sprowadzające się do konstatacji, iż skoro prawo do świadczenia kompensacyjnego przysługuje za odejście z zawodu, przepis ten należy interpretować w taki sposób, że osoby pobierające świadczenie kompensacyjne mogą podejmować zatrudnienie u dowolnego pracodawcy, w tym również w jednostkach wymienionych w art. 1 Karcie Nauczyciela, ale nie mogą powrócić do zawodu nauczyciela ani na stanowiska wymagające przygotowania pedagogicznego. Nie powinno mieć znaczenia, gdzie osoba uprawniona do świadczenia kompensacyjnego podejmie pracę, np. sekretarki, sprzątaczk, inspektora bhp, księgowej, czy urzędniczki w szkole, w urzędzie czy w spółce, bowiem cel, jaki przyświecał ustawodawcy, polegał na przeciwdziałaniu pozornemu odchodzeniu z zawodu nauczyciela przed osiągnięciem wieku emerytalnego, a następnie powrotowi do tego zawodu, ale już ze świadczeniem z budżetu państwa (por. K. Jankowska, I. Jędrasik-Jankowska, Komentarz do art. 9 ustawy o nauczycielskich świadczeniach kompensacyjnych, LexisNexis 2011) oraz wyrok SA w Lublinie z 12.07.2017r. sygn. akt III AUa 1424/16). Nie powinno się wykładni analizowanego przepisu dokonywać jedynie z pozycji ściśle literalnego jego brzmienia, która mogłaby prowadzić do błędnego wniosku, że sankcji w postaci zawieszenia prawa do świadczenia kompensacyjnego podlega samo już zatrudnienie w ww. jednostkach bez względu na formę zatrudnienia (umowa o pracę, mianowanie), rodzaj wykonywanej pracy, zajmowane stanowisko, wysokość uzyskiwanego z tego tytułu przychodu.

W konsekwencji Sąd Okręgowy uznał, że w przypadku odwołującej, która w trakcie pobierania nauczycielskiego świadczenia kompensacyjnego, podjęła zatrudnienie na stanowisku pomocy nauczyciela w przedszkolu i nie powróciła do pracy nauczyciela (pedagoga), nie zaktualizowała się przesłanka warunkująca zawieszenie wypłaty na jej rzecz tego świadczenia stosownie do art. 9 ust. 2 ustawy o nauczycielskich świadczeniach kompensacyjnych.

Sąd Okręgowy podkreślił, że w okresie zatrudnienia w Przedszkolu nr (...) w W. H. S. nie wykonywała żadnych funkcji dydaktyczno-wychowawczych zastrzeżonych dla nauczyciela.

Sąd Okręgowy wskazał, że pomoc nauczyciela to pracownik samorządowy zatrudniany w oparciu o przepisy Kodeksu pracy (umowa o pracę). Osoba zatrudniona na stanowisku pomoc nauczyciela musi legitymować się co najmniej wykształceniem podstawowym. O wymiarze zatrudnienia i zakresie obowiązków tego pracownika decyduje dyrektor placówki. Zasady zatrudniania pracowników niebędących nauczycielami w samorządowych szkołach i placówkach

oświatowych reguluje ustawa z 21 listopada 2008 r. o pracownikach samorządowych (t.j. Dz.U z 2019 r, poz. 1282) oraz rozporządzenie Rady Ministrów z 15 maja 2018 r. w sprawie wynagradzania pracowników samorządowych (Dz.U. z 2018 r., poz. 936). Wykaz stanowisk pomocniczych i obsługi w jednostkach działających w zakresie oświaty w załączniku nr 3 do ww. rozporządzenia wymienia stanowisko pomocy nauczyciela. Osoba zatrudniona na stanowisku pomoc nauczyciela musi legitymować się co najmniej wykształceniem podstawowym (załącznik nr 3 do rozporządzenia Rady Ministrów z 15 maja 2018 r., tabela V Jednostki działające w zakresie oświaty – Stanowiska pomocnicze i obsługi). Przepisy nie regulują ani wymiaru zatrudnienia takiej osoby ani zakresu obowiązków, zaś w praktyce decyduje o tym dyrektor placówki. Istotne jest, by pomocy nauczyciela nie przydzielać zadań zastrzeżonych dla nauczycieli – wymienionych w art. 42 ust. 1 pkt 2 Karty Nauczyciela: zajęć dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych, prowadzonych bezpośrednio z uczniami lub wychowankami albo na ich rzecz, innych zajęć i czynności wynikających z zadań statutowych szkoły, w tym zajęć opiekuńczych i wychowawczych uwzględniających potrzeby i zainteresowania uczniów; zajęć i czynności związanych z przygotowaniem się do zajęć, samokształceniem i doskonaleniem zawodowym.

Apelacje od wyroku Sądu Okręgowego wniósł organ rentowy. Wyrok zaskarżył w całości i zarzucił mu naruszenie prawa materialnego to jest art. 9 ust. 2 ustawy z 22 maja 2009 r. o nauczycielskich świadczeniach kompensacyjnych (t. j. Dz. U. 2018.128) w zw. z ar. 1 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. karta nauczyciela (t. j. Dz. U. 2019.2215) poprzez uznanie, że H. S. nie pobrała nie należnie świadczenia za okres od 1.09.2019 r. do 30.06.2020 r. i od 1.10.2020 r. do 31.01.2021 r. w Łącznej kwocie 34.931,52 zł i nie jest zobowiązania do zwrotu pobranego świadczenia.

Wskazując na powyższe organ rentowy wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku w całości i oddalenie odwołania.

Organ rentowy argumentował, że z ogólnych zasad wykładni prawa wynika, że przepisy prawa powinny być interpretowane literalnie, a zatem w pierwszej kolejności należy przepisom prawa nadać sens wynikający z ich dosłownego brzmienia. Według skarżącego odczytanie przepisów wskazanych w zarzucie prowadzi do wniosku, że nauczycielskie świadczenie kompensacyjne jest nienależne, gdy osoba, która je pobiera podejmie pracę w placówkach wymienionych w art. 1 Karty Nauczyciela. Zdaniem organu rentowego dopiero gdyby wykładnia literalna okazała się niewystarczająca należałoby poszukiwać znaczenia przepisu w oparciu o inne rodzaje wykładni – celowościową, systemową, funkcjonalną.

Ubezpieczona w odpowiedzi na apelację wniosła o jej oddalenie i zasądzenie kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych. W uzasadnieniu powołała się na stanowisko wyrażone w orzecznictwie sądów powszechnych (wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 1.07. (...) w sprawie III AUa 481/18LEX 2935653 i wyrok Sądu Okręgowego w Bydgoszczy z 3.11.2020 r. w sprawie VI U 1471/20, LEX 3109814).

Sąd Apelacyjny zważył co następuje:

1. Ustalenia faktyczne dokonane przez Sąd Okręgowy nie były sporne i znajdują należy oparcie w materiale sprawy, dlatego Sąd Apelacyjny przyjmuje je za własne.
2. Odnosząc się do zasadniczo jedyne argumenty apelacji, który nawiązuje do reguł wykładni prawa i jej granic, stwierdzić należy, że spór co do granic wykładni prawa nie jest rozstrzygnięty w doktrynie prawa, ani w orzecznictwie.

Często jako granicę wykładni wskazuje się możliwe językowe znaczenie. Za taką granicę wykładni zdaje się opowiadać stanowisko wyrażone w apelacji. Możliwe językowe znaczenie jest to granicę wykładni nawiązująca do tekstu prawnego (językowa granicę wykładni). Przyjmuje się wówczas, że interpretacja nie może wykraczać poza znaczenie tekstu prawnego; ponieważ tekst prawny jest szczególnym formalnym wyrazem autorytetu i legitymacji prawodawcy, a poza tym jest dostępny każdemu członkowi społeczeństwa.

Niekiedy przyjmuje się, że granicę wykładni ma charakter pozatekstowy i wyznacza ją wola ustawodawcy. Tak ustalona granicę nadal jest związana z tekstem w tym sensie, że tekst prawny jest wciąż podstawą jej ustalenia. Niezależna od tekstu jest w tym sensie w jakim rolę w jej ustalaniu pełnią materiały legislacyjne.

Jako granicę pozatekstową wskazuje się też granicę celu normy. Cel ustawy nie zawsze związany jest z wolą. Granica celu nazywana jest też nie granicą wykładni lecz granicą prawotwórczej działalności sądów. Granica celu może pokrywać się granicą językową.

Wskazuje się również, że poza granicą językową decyzja stosowania prawa musi opierać się na innych podstawach, zwłaszcza precedensach. W każdym razie granica pozatekstowa musi opierać się na granicy metodologicznej (powinna być zgodna z regułami metody prawniczej – trudność polega na nieistnieniu powszechnie akceptowanych reguł interpretacyjnych) i/lub sprawiedliwościowej (nakazy sprawiedliwości formalnej i materialnej).

Jako połączenie wszystkich granic traktować można koncepcję akceptowalności decyzji interpretacyjnej opracowaną przez R. A.. Według tej koncepcji wykładnia jest dopuszczalna tak długo jak długo da się racjonalnie uzasadnić w świetle przepisów prawa, precedensów, poglądów dogmatyki, reguł postępowań sądowych.

W ujęciu opisowym (law in action) wydaje się, że dominuje ta ostatnia koncepcja.

3. Rację ma organ rentowy, że tak zwane bezpośrednie rozumienie tekstu prawnego przemawia za jego stanowiskiem. Z drugiej strony można by wskazywać, że jest to rozumienie pobieżne - nie nawiązujące do wzajemnego powiązania przepisów w ramach ustawy, czy odniesienia do przepisów innych ustaw (kontekst systematyzacji tekstu oraz kontekst systemowy). Kontekst ten uznawany jest niekiedy za elementem wykładni językowej. Mówi się bowiem, że znaczeniem słowa (zdania) jest sposób jego użycia.

4. Jednakże Sąd Apelacyjny podziela stanowisko sądu pierwszej, poparte poglądem wyrażonym w doktrynie. Ubezpieczenie emerytalne chroni ryzyko niezdolności do pracy spowodowane wiekiem. Również świadczenie kompensacyjne, ustanowione w miejsce przysługującej wcześniej nauczycielom emerytury bez względu na wiek, chroni to ryzyko. Taką analogię uzasadnia także regulacja art. 9 ust. 1 art. ustawy z dnia 22 maja 2009 r. o nauczycielskich świadczeniach kompensacyjnych (t.j. Dz.U. z 2018, poz.128), dalej jako „ustawa”.

Zgodnie z tym przepisem co do zasady zawieszenie świadczenia kompensacyjnego następuje w sytuacjach takich jak w wypadku emerytury (art. 9 ust. 1 ustawy). Przepisy art. 103-106 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (j.t. Dz.U.2020.53 ze zm.) ustanawiają fikcję prawną, że emeryt (analogicznie osoba otrzymująca świadczenie kompensacyjne) nie wrócił na rynek pracy (nie pracuje). „Fikcja prawna, że nie doszło do powrotu na rynek pracy, nie jest stosowana do osób pobierających świadczenie kompensacyjne, które podjęły zatrudnienie w jednostkach wymienionych w art. 1 Karty nauczyciela” (I. Jędrasik-Jankowska, Komentarz do art. 9 ustawy o nauczycielskich świadczeniach kompensacyjnych, LexisNexis 2011). Jednocześnie jednak należy mieć na względzie, że w ust. 2 art. 9 ustawy odwołano się do art. 1 art. 1 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. - Karta Nauczyciela (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 2215), a nie do art. 3 ustawy. Słusznie stwierdza się, że oznacza to, iż zawieszenie świadczeń nastąpi nawet wtedy, gdy praca podjęta na stanowiskach, na których wymagane są kwalifikacje pedagogiczne, w innych jednostkach niż szkoły. Wskazuje to pośrednio na cel ustawy, którym jest udzielenie ochrony w związku z odejściem z zawodu, a nie z rynku pracy. Wynika z tego, że osoby pobierające świadczenie kompensacyjne mogą podejmować zatrudnienie w jednostkach wymienionych w art. 1 Karty Nauczyciela, ale na stanowiskach nie wymagających przygotowania pedagogicznego. (zob. I. Jędrasik-Jankowska, op. cit.).

5. Pogląd przedstawiony wyżej jest przekonujący. Odwołuje się on do sposobu redakcji tekstu prawnego i nawiązuje do istotnej różnicy między zbiorem pracodawców, których nauczyciele są uprawnieni do nabycia świadczenia kompensacyjnego, a zbiorem pracodawców, zatrudnienie u których powoduje zawieszenie świadczenia. Natomiast wyjaśniając przyczyny tej różnicy słusznie nawiązuje się do wykładni celowościowej. Różnica ta nie miałaby innego sensu niż wynikający ze wskazanego celu omawianej regulacji.

Taki pogląd znajduje też potwierdzenie w wyrokach sądów powszechnych powołanych w uzasadnieniu sądu pierwszej instancji oraz w apelacji.

Sąd Apelacyjny nie podziela natomiast odmiennego poglądu wyrażonego w doktrynie (M. Z.-R., Ustawa o nauczycielskich świadczeniach kompensacyjnych komentarz. LexisNexis 2013 art. 9). Na rzecz tego poglądu nie przedstawiono żadnego argumentu, oznacza to, że uznano, iż tekst ustawy jest zgodny z bezpośrednim rozumieniem, czyli takim jakie przedstawił przez organ rentowy. Taki argument uznano wyżej za niewystarczający.

6. W tym stanie rzeczy apelacja podlegała oddaleniu z mocy art. 385 k.p.c.

O kosztach orzeczono stosownie do zasady odpowiedzialności za wynik procesu (art. 98 § 1 k.p.c.), a ich wysokość ustalono na podstawie § 10 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie (Dz.U.2015.1800).

Sławomir Bagiński